

MILIA LASTUR'KO

Lastur Deba erriaren auzoa dezu.
Zestua, Elgoibar, Mendaro, Deba eta Itziar ditu inguruan zulo paketsu orrek.
Gipuzkoan dauden baztar bakan-bakan oietako bat. Mendiak ingurumarian.

Bakardadean.

Ara ez da oraindik kontaminaziorik eldu.

Urte gutxi dira bide-zabaleko muturtxo bat luzatu zala, Itziar'aldetik Lastur'ko enparantzara. Enparantza edo zezen-plaza; Itziarren eta Lasturren enparantza zezen-plaza biurtuta daukate.

Enparantza oso txikia: taberna eta eliza alde batean, zezenentzako ikuillua bestean eta arri-esia bira guztian.

Lasturko festak beti zezen-festak izan oi dira. Edozein baserrietan izango dituzu larrabelak eta larra-zezenak. Gorriak eta motzak, latiñez ikasitakoak. Toloa, Azpeiti, Ondarrabi, Urretxu, Deba, Zestua eta abarren sokamuturrik edo zezenik izango bada, Lasturko zezenak bear. Sakatarrak baztar aietako nagusienak zezen-arazoetan.

Itziar'tik Endoia'ra dijoan bidean sortzen da Lasturrerako adarra. Milla bereratzireun eta larogeita seian adar ori luzatu dute enparantzatik Sasiola'raiño Bilbo'tik Donosti'rako bidearekin topo egiteko.

Lasturrerako kurutzebidean daukazu Aldazabalene, baserri eder galanta. Karliten aizken gerratean Santakruz apaiz gudariak izan ornen zuan bere gordelekutzat. Sakon dago etxea, Lastur sakonago badago ere. Ez zuan bista txarrik izan apaiz burrukalariak etxe ura bere gordeleku aukeratzeko; ez bait zan bide-zabalik orduan bat ere andik Itziar'arte.

Andik oiñez berak eta bere mutillak ordu bete naikoa zuten Deban, Zumaiian, Zestuan, Izarraiztik beera Urolako baillaran, Elgoibarren edo Mendaron agertzeko. Bidetxigor guztiek ara jotzen bait zuten eta andik irteten. Basamortuaren erdian. Aukerako lekua bere burua gordetzeko eta bertatik inguru osoan bere zartakoak banatzeko...

Lasturko alaba zan Milia.

Aita aberatsaren alaba. Aberatsa abere asko-duna da; Lasturko baserriak abere askodunak dituzu: aberatsak. Baiña, Milia'rena oso zan aberatsa.

Milia Lasturretik Mondragoera joan zitzaigun Peru Garzia de Oro jaunarekin eskontzeko. Peruk, Milia gazterik il zan, Marina Arrazola ezkondu aurretik eza-gutzen zuan eta Milia il baiño lenen, Marinad ezkontzeko errekadua egin zion.

Miliaren aizpari ez zitzaion batere atsegin izan Peruren jokabidea eta orixe agertzen dio illeta egunean bertso-kantari:

"Zer ete da andra erdjaen zauria?
Sagar errea eta ardao gorria.
Alabaña, kontrario da Milia,
azpian lur otza ta gañean arria.
Lasturrera bear dozu, Milia,
aitajaunak eresten dau elia,
amandreak apainketan obia;
ara bear dozu, andra Milia!
Jausi da zerurean arria,
arkitu dau Lasturren torre barria,
edegi dio almeneari erdia:
Lasturrera bear dozu, Milia!
Arren, ene andra Milia Lasturko,
Peru Garziak egin desku laburto,
egin dau andra Marina Arrazoleko;
ezkon bekio, bere idea dauko".

Garibay historiari modrautarrak dakarzki bertso auek. Lenengo lerroan "zauria" izena azpimarratu degu, itz orreri buruzko eztabaida dagoelako gaurko egunez. Garibayek orrela dakar eta Jesus Maria Leizaola, gure bigarren lendakariak ere bai bere Obras Completas bigarren alean 21 'garren orrialdean. Alaz ere, askoren iritzian eta nerean ere bai, "zauria" ez baiño "sana" bearko leuke izan.

"Zer ete da andra erdiaen sana?
Sagar errea eta ardoa gorria..."

Emengo edariak txakoliña eta sagardoa ziran; oien onduan ardo gorriak obeto laguntzen zion aurra izandako emakumeari bere odolak berritzen. Gaur ere erditutako andreari "bixita" eramaten zaio ardo goxoa eta ez txakoliñik edo sagardorik.

Garibayek bertso oien azalpena ere ematen digu, onela esaten duanean:

—"Su padre baxaba gran hato de ganado para sus fenerarias":

"Aita jaunak eresten dau elia". Aitak jeisten dau (menditik eleizara) elia (talde aundia, abereena). "Gran hato de ganado" da "elia" Garibayen iritsirako eta Itzulpen ori ondo datorkio Lasturreko izateari, abere-taldeak asko bait dira gaurkoz ere inguru aietan.

Aita jaunak abereak menditik jeisten ari den blartean "ama andreak apainketan obia", illobi edo sepultura. Sepultura-apainketa gureraño eldu da; orain ogei urterarte oitura zan sepultura gaiñetan ogia, argizaria eta beste janari mota geiago eskeintzeko ildakoen onerako, baita arkume, aari, zikiro eta beiak ere. Miliaren aitak abere-taldea zekarren menditik eleizara illetak aundikiro ospatzeko asmotan.

1911 'garren urtean ona zer ikusi zuan Domingo Aguirre euskal idazleak Oikia'ko eleiz atarian: idi gizen bat eleiz atarlan lotuta, apaiz-manteo beltza gainean zuela, lau-librako ogiak bere adarretan sartuak. Oikia'ko erretorearen aita illaren eleizkizunetan arl ziran...

Peruren arrebari ez zitzaion gogoko izan Lasturkoaren esana eta bat-batean eman zion erantzuna:

Ez du Peru Garziak bearrik
ain gatx andia apukaduagatik,
zeruetako mandatua izanik
andrari ok ala kunpli jasorik.
Gizon txipi sotil baten andra zan,
ate arte zabalean oi zan,
giltza porra aundiaren jabe zan,
onra andik asko kunplidu jazan.

Ez dakigu zenbat luzeroko eztabaida izan zanik; baiña, Garibayek badakar beste bertso-saïl bat Miliaren aizparenak. Onela diote:

Arren, ene andra Milia Lasturko,
mandatariak egin deust gaxtoto.
Zerurean jausi da abea,
jo dau Lasturko torre gorea,
eroan ditu ango jauna eta andrea,
bata leen, gero bestea.
Bialdu dogu zeruetara karteia,
arrear diguela geure andrea.
Mondragoeri artu deusat gorroto,
giputz andra ok artu ditu gaxtoto:
Iturriotz-kalean andra Maria Baldako,
Arte-Kalean andra Otxanda Gabiolako,
Erribalean andra Milia Lasturko.

Zerk itzaldu ote zuen andre-bertsolarien argia? Illeteetan beti izan du andre euskaldunak bere eginkizun bereizia sepultura gainetan egiten ziran lanetan; baiña, geroz eta gutxiago. Ogei urte dira eleizeetan sepulturak gastatu dirala eta galdu; baita emakumearen zeregiña ere. Illeteetan bertsoak esateko oitura zaarra noiz aldendu ote zan gure artetik? Une artan galdu ote ziran gure artetik andre euskaldun bertsolariak...?

Emakumeak bazuan giro artako euskal-gizartean bere nortasuna, aizparen senarrari, danen aurrean, bere irizpideak eta arrazoibideak arpegira orrela bota aal izateko.

Nundi jaso zitun Garibay jaunak bertso auek? Apaiz baten aotik entzun omen zitun, umetxoa zalarik. Juan de Oñate zan apaiza, Mondragoen bizi zana.

Bere amamaren ama omen zan Milia Lasturko

ARRINDA'TAR AÑES